

Nietzsche'nin Zerdüşt'ünün Çınlamadığı Kulaklar: Nietzsche 21. Yüzyıl İnsanına Ahlak Üzerine Ne Söyleyebilir?

*Ears That Nietzsche's Zarathustra Cannot Ring: What Can Nietzsche Say
about Morality to 21st Century Human?*

ENGİN YURT
Süleyman Demirel University

NURTEN KİRİŞ YILMAZ
Süleyman Demirel University

Received: 17.04.2018 | Accepted: 25.05.2018

Abstract: In this article, it has been aimed to examine Nietzsche's main critique towards different understandings of morals in his era. With this criticism, it is aimed to integrally understand the opinions -which are articulated directly or metaphorically- towards morals which have been encountered. In here, while keeping in mind the difference between the concepts of immoralism and amorality, Nietzsche's views are interpreted. Being parallel to that aim mentioned above, it has been investigated if there is a thinking in Nietzsche which can be seen as a kind of understanding of morals (maybe as the understanding of morals without morals) or not. And finally, it has been thought that if Nietzsche's views on morals have any value for the 21st century and upcoming 22nd century human or not, if there's something left to learn for this human from his critiques or not.

Keywords: Nietzsche, morals, criticism, immorality, immoralism, amorality.

© Yurt, E. & Kiriş Yılmaz, N. (2018). Nietzsche'nin Zerdüşt'ünün Çınlamadığı Kulaklar: Nietzsche 21. Yüzyıl İnsanına Ahlak Üzerine Ne Söyleyebilir? *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 8 (1), 171-190.

Giriş

Söz konusu felsefe tarihinde “ahlak eleştirisi yapmak” olduğunda, belki de akla gelen ilk isimlerden biri Nietzsche’dir. Nietzsche, gerçekten de belki de başka şeylerden bahsettiği birçok zamanda bile söylediğinin ucundan köşesinden, üstü kapalı bir şekilde bir tür ahlak eleştirisi yapan birisidir. Bu yüzdendir ki onun birçok çalışması en temelde ahlak ile ilgilidir. Ya da daha doğru bir şekilde ifade edecek olursak, ahlaka dair soru, insanların geleceğini doğrudan şekillendirmekte güçlü bir etkene sahip olması açısından Nietzsche’nin en çok ilgilendiği soruların başında gelir: “Bu görev, insanlığın kendi başına doğru yolu *bulamamış* olduğuna yönelik görüşü takip eder; yönetilişinin hiç de tanrısal *olmadığı*, ama en kutsal değer kavramları arasında negasyona, bozmaya dair içgüdüsünün, *décadance* içgüdüsünün kendisini baştan çıkarmış bir şekilde hüküm sürdüğü görüşünü. Ahlaki değerlerin kaynağı sorusu bu yüzden benim için *en başta gelen* sorulardan biridir zira bu soru insanlığın geleceğini belirler” (Nietzsche, 2007a: 62).

Bu anlamda Nietzsche’nin kendi düşünmesinin temel bir konusu yapması açısından ahlak düşüncesi, ahlaka dair getirdiği yorum ve eleştirilerin bir izahının yapılması, hem Nietzsche’nin felsefi soruşturmalarının genel bir çerçevesini çizmekte hem de getirdiği bu eleştirilerin ne tür sorunlara yönelik olduğunun ve bu sorunlara ne türden çözümler getirdiğinin açık kılınması için gerekli bir adımdır. Özellikle Nietzsche’nin görüşlerinin 21.yüzyıl insanı ve bu insanın ahlak ile olan ilişkisi için ne gibi bir anlamı olabileceği eğer sorun ediliyorsa, o zaman bu açık kılınma daha da kritik bir öneme sahip olur.

Elbette Nietzsche’nin, daha en baştan kendini felsefe tarihindeki diğer çoğu düşünürden farklı kılan bir yanı, bu gerekli adımın atılmasından hemen önce kendini öne çıkarır. Nietzsche, geleneksel felsefe tarihinde yer etmiş diğer çoğu isimden farklı olarak bütünlükçü, sonuç odaklı olması anlamında mantıklı düşünmenin birbirini takip eden basamakları ile ksiyomatik ve sistemli bir şekilde yazan ya da düşünen biri olmamıştır. Onun çoğu düşüncesi belki de çoğu zaman bir bütünlük oluşturmayacak şekilde, hatta kökensel çelişkiler içererek fragmental ve aforizmalar hâlinde oluşmuştur ve bu durum yazılarının çoğuna da yansımıştır. Nietzsche bu kökensel çelişkileri olumsuz bir şey olarak görmez çünkü onun

için bu çelişkiler rasyonel ve mantıksal düşünmektense özgür düşünmenin kaçınılmaz bir sonucu olacaktır (Dudley, 2002: 123-125). Nietzsche ne yapmış olursa olsun dizgeci (kendi içinde sıra düzeni olan) bir felsefe yapmamıştır. Bu anlamda Nietzsche'nin ahlak üzerine görüş ve eleştirilerini ortaya koymak asla kendini bir mantıksal felsefi çıkarımlar dizisi şeklinde gerçekleştirmiş bir düşünmenin izinden gitmekten geçmez. Tam tersine, olabildiğince edebi, olabildiğince metaforlar arkasına saklanmış (ya da metaforlarla tam olarak açığa çıkabileceğini varsaymış), birçok yerde belirsiz bir şekilde öyküleşmiş ya da hiçbir öncülü olmadan doğrudan ortaya koyulmuş aforizmalar arasında kaybolmaktan geçer. Ancak burada karşılaşılan tek mesele sadece bununla sınırlı değildir.

İkinci mesele ise ilkinden daha çetrefillidir. İkinci mesele; tüm o edebi, metaforlarla dolu, muğlak, belirsiz ifadeler ve aforizmalar içinde aranılan ve bulunduktan sonra da bunların doğrudan bir şekilde okuyana *sistematik* bir şey “söylemeyecek” olmasıdır. Nietzsche'nin ahlak üzerine farklı farklı yazılarına serpiştirilmiş olan söylemleri toplanıp bir araya getirilirse ortaya bir tür “Nietzsche'nin ahlak anlayışı” ya da “Nietzsche'nin ahlak öğretisi” gibi bir şey çıkmayacaktır. Nietzsche herhangi bir sınırları çizilmiş ve içeriği belirlenmiş ahlak anlayışı ortaya koymaz ancak derinlemesine bir ahlak eleştirisi üzerinden her okuyucuyu kendi ahlak anlayışını kendisi için yaratmasının eşiğine getirir, bırakır ve gerisini her o okuyucunun kendi dilediği gibi yapmasını ister. O kadar ki kendi yolunu bulabilmemiz için öncelikle burada kaybolmamız gerekiyormuş gibi sanki; Zerdüşt'ün (burada Nietzsche ve Zerdüşt arasındaki sınır çizgisi neredeyse tamamen yok olmuş gibidir) şu aslında en sonda söylenmesi gereken sözü tam da daha en başta kulaklarımızda çınlarken: “Zerdüşt'e inandığınızı söylüyorsunuz? Ama, Zerdüşt'ün ne önemi var! Sizler bana inananlarsınız ama, bütün inananların ne önemi var! Sizler henüz kendinizi aramadınız ve beni buldunuz. Bütün inananlar bunu yapar zaten; bu yüzden inancın önemi çok azdır. Şimdi beni yitirmenizi ve kendinizi bulmanızı diliyorum!” (Nietzsche, 2006: 59).

Yani asıl meselenin özü asla Nietzsche'nin ahlak üzere eleştirileri ve görüşlerini söylemeyi bıraktığı yerde bitmez. Tam tersine, Nietzsche'nin ahlak üzerine söylediği her şey, zaten tam da o andan sonrası için söylenmiştir. Nietzsche bu anlamda “ahlak”a dair bir tür reçete yazmaz ya da bir

tür ahlak teorisi sunmaz. O öncelikle ve asıl olarak mevcut ahlak anlayışlarına kendi düşüncelerine paralel olarak getirdiği eleştiriler ve önerilerin neye sebep olacağını, yol açacağını görmek ister: “Aslında, o zamanlar ahlakın kökeni üzerine kendimin ya da başkalarının hipotezlerinin doğasından çok daha önemli bir şey ile ilgileniyordum [...] Bu, benim için ahlakın *değeri* sorusuydu [...] – en sonunda, yeni bir talep artık açık hâle gelir. Bu yüzden, bu *yeni talebi* dile getirelim: Ahlak değerlerinin bir *eleştirisine* ihtiyacımız var; *bu değerlerin kendilerinin değeri öncelikle sorgulanmalıdır*” (Nietzsche, 2007b: 5-6).

İşte bu anlamda bu, zorunlu olduğu kadar faydalı da bir kaybolmadır. Ancak bu türden bir kaybolma ile burada bahsi edilen türde bir “eleştiri” mümkündür. Dahası bu türden bir eleştirinin tüm açıları ve olası bağlamlarıyla anlaşılabilmesi de bu türden bir kaybolma ile ilgilidir. Çünkü Nietzsche’nin ahlak anlayışlarına yönelik eleştirisi, her ne kadar Nietzsche’nin eserleri içinde bütünlükçü bir şekilde duruyor olmasa da, bu demek değildir ki onun ahlak eleştirisinin sınırları onun felsefeye ve yaşama nasıl yaklaştığından ayrı olarak ele alınabilir. Hayır, tam tersi, “ahlak”, belki de Nietzsche’nin felsefe tarihinde yanlış gördüğü, eleştirdiği şeylerin arka planında her biri için ortak olan bir tema olarak okunabilecek bir şeydi. Daha açık bir şekilde onun sözleriyle açıklamak gerekirse: “Platon’dan itibaren Avrupa’daki felsefe mimarları kurdukları şeyleri neden boşuna kurmuşlardır? [...] Doğru yanıt aslında tüm filozofların ahlakın baştan çıkarıcı etkisiyle kurmuş olmalarıyla ilgilidir, hatta Kant’ın bile - bakıldığında kesinliği, ‘hakikati’ ama aslında ‘yüce ahlak yapısını’ amaçlamalarıyla ilgili” (Nietzsche, 2015: 2-3).

Nietzsche’nin burada geliştirdiği eleştiri, sadece doğrudan “ahlak” ile ilgili olmayarak bir tür felsefe ya da ontoloji eleştirisi olarak okunmaya da gebedir. Nietzsche burada felsefe tarihinde kendisine birçok noktada yer bulmuş olan “görünüşlerin arkasındaki hakikat”, “asıl olan”, “hakiki olan”, “gerçek olan” ifadeleriyle kendisini kuran düşünme ve inanç sistemlerine karşı bir duruş gösterir. Onun bu duruşu; bir tür varoluştan önce öze değer veren, varoluş ve öz arasında bir tür hiyerarşi ve dikotomi kuran tutumları sebebiyle hem Platon, Leibniz, Kant gibi düşünürlere hem de en genel olarak Hristiyanlığa bir tür “özcülük” eleştirisi yapmaktadır. “Dörtte üçü papazların, muallimlerin oğullarından oluşan Alman eğitimcilerinin

dünyası *Kant'm* ortaya çıkışıyla neden bu denli büyük bir sevince bürünmüştür ki -Kant'ın daha *iyiye* doğru bir değişimin işareti olduğu düşüncesini Almanlar neden bu kadar benimsemiştir (bugün bile bu benimsemenin yankılarını duyabilirsiniz)? Alman eğitimcilerinin teolojik içgüdüğü, bu noktada *neyin* yeniden olanaklı olduğunu hissetmiştir... Eski ideale giden gizli bir yol açılmıştı; 'hakiki dünya' görüşü, ahlakın dünyanın *özü* olduğu görüşü (-varolan gelmiş geçmiş en berbat iki yanlış!), şimdi tekrar (oldukça kurnaz bir kuşkuculuk sayesinde), kanıtlanabilir olmasa da, en azından artık *çürütülemez* kılınmıştı... Akıl, aklın *doğruluğu*, ulaşamıyordu oraya... Gerçeklik 'sadece görünüşler' hâline getirilmişti; 'hakiki dünyanın varlığı' denilen ve baştan aşağı yalan olan şey gerçekliğin içine işlenmişti... Kant'ın başarısı, sadece bir teoloğun başarısıdır: Kant, tıpkı Luther gibi, Leibniz gibi, zaten kırılğan olan Alman doğruluğunun üzerine binmiş yeni bir külfetti" (Nietzsche, 2007c: 9).

Nietzsche'nin gözünde Kant'ın başarısı bir filozofun değil ama bir teoloğun başarısıdır çünkü Kant'ın sözünü ettiği "ödev ahlakı", -ki Kant bunu sadece faydacı ahlaka¹ karşı olarak değil ama biraz da tek tanrılı dinlerin ortaya koyduğu ahlak anlayışına da bir eleştiri olarak geliştirmişti- hiç de onun söylediği gibi değildi. Nietzsche için Kant'ın ortaya koyduğu ödev ahlakı ile Hristiyanlığın toplumda oluşturduğu ahlak anlayışı arasında asıl olarak hiçbir fark yoktu. Kant'ın kategorik imperatifi hiç de kategorik imperatif değil ama sadece biraz üstü örtülü bir diğer hipotetik imperatifti Nietzsche için. "Nietzsche'nin işaret ettiği; Kant'ın akılda a priori olarak bulunan pratik ilkelerin kökeni olarak gördüğü şeyin aslında bizim Yahudi-Hristiyan kültürümüzün ahlaki önyargılarının ürününden başka bir şey olmadığıdır: ona göre, bunlar hiç de a priori ya da akla yatkın şeyler değildir" (Cartwright, 1984: 83). Nietzsche'nin bu özcülük eleştirisi en açık şekilde onun "perspektivizm" anlayışında kendini belli eder.²

¹ Faydacı ahlaka dair olarak bkz. Foot, 2002: 59-78.

² Nietzsche'nin özcülüğe dair bu eleştirel tavrını en açık bir şekilde ele alan isimlerden biri Deleuze olmuştur: (1) "Ancak sadece şu soruyla öze yöneliriz: Hangisi? Zira *öz*, *şeyin sadece anlamı ve değeridir*; *öz*, *şeyle ilgili olan kuvvetler ve kuvvetlerle ilgili olan istenç tarafından belirlenir*. Üstelik, 'bu nedir?' (*qu'est-ce que*) diye sordüğümüzde en kötü metafiziğin içine düşmekle kalmayız, ama aslında kör bir şekilde, bilinçsizce ve belli belirsizce 'hangisi?' diye soruyoruzdur. 'Bu nedir?' sorusu başka bir bakış açısından görülen bir anlamı kurmaktır [...] Asıl olarak bu, aslında hep şu sorudur: 'Bu *benim için* nedir (veya bizim için, gören herkes için vs.)?' Güzel nedir diye sordüğümüzde şeylerin hangi bakış açısından güzel görün-

Ancak şu an çok hızlı ilerlenmektedir. Bir an için yavaşlanmalı ve tüm bu ahlak eleştirisi olarak söylenmeye başlanılan şeyler için derleyici bir tema seçilmelidir. Bu tema olmaksızın Nietzsche'nin eserlerinde ahlaka dair sağa sola serpilmiş olan eleştirel ifadeler sadece başıboş bir şekilde savrulmuş olur. Elbette bu savrulmuş ifadeleri bütünlük sağlayacak şekilde sonradan bizim yarattığımız bir kurguda en ait gözüktükleri yerlere yerleştirmeye çalışmak (sanki Nietzsche'nin düşünceleri bir tür yapılmayı bekleyen yapboz parçaları yığılmış gibi) Nietzsche'nin felsefesine dair bir şeyleri kaybetmemize -neredeyse sanki ona ihanet etmişiz gibi- sebep olur. Dizgeci olmayan bir şeyi dizgeleştirme eylemi, suçtu ya da günahıdır burada bahsedilen şey. Dizgeci olmayan bir felsefeyi dizgeleştiren kaybedilecek olan birçok şey vardır. Ancak yine de tüm bu kayıplar neredeyse zorunludur ve bu kayıpların karşılığında elde edilecek bir kazanç da vardır. Öyle bir kazanç ki bu makalenin bu ihaneti, eylemi gerçekleştirmesini neredeyse haklı çıkarır. Zira bu kayıp olmadan Nietzsche'nin ahlak anlayışlarına dair eleştirisini kendi tarihsel dönemine ve geleneksel felsefe tarihi içinde kendinden önceki ve kendinden sonraki arasındaki yerine oturtmak imkânsızdır. Bunu Nietzsche yapabiliirdi sadece ve o da yaptı zaten. Şimdi biz onu yanlış anlamamak adına eksik anlamayı göze almak zorundayız. İşte burada bahsi edilen tema bu yanlış ve eksik anlamayı en aza indirme amacına da sahiptir bir yandan.

Bu tema dört öğeden oluşur ve bu dört öğeden ikisi birbirlerine yakınlıkları ve bağları açısından tek bir öğe olarak ele alınabilir. Bunlar *immoralizm* ve *amoralizm* kavramlarıdır. Bunların arasındaki fark ki bu öyle bir farktır ki Nietzsche'nin ahlak üzerine görüşlerini düşünen biri Nietzsche'de bu ayrımın söz konusu olmadığını düşünebilir. Ya da daha doğru bir ifade ile, Nietzsche'nin ahlak üzerine eleştirilerini okuyan biri Nietzsche'nin başka bir cümlesinde onu immoralizme yaklaştırırken hemen bir sonraki cümlede amoralizm ile yakından ilişkilendirebilir.³ Nietzsche'nin ahlak üzerine eleştirileri gerçekten de immoralizm ve amora-

düğünü soruyoruzdur: ve bize güzel görünmeyenin ise diğer hangi bakış açısından güzel gözükebilir olduğunu?" Bkz. Gilles Deleuze, *Nietzsche and Philosophy*, Çev. Hugh Tomlinson, (New York: Continuum, 2002), 77; (2) "İşte bu yüzden Nietzsche, diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da, bütüncül bir eleştirinin olası tek ilkesini kendi 'perspektivizminde' bulduğunu düşünür. Herhangi bir ahlaki olgu ya da ahlaki fenomen yoktur ama sadece, fenomenlerin ahlaki olarak yorumlanması vardır." Deleuze, 2002: 90.

³ Nietzsche'de immoralizme dair olarak bkz. Foot, 2003: 49-60.

lizm arasında gidip gelen bir sarkaç gibidir. Nietzsche'nin ifadelerini açıklamak ya da tanımlamak için bu ikisinden birini seçmek imkânsızdır. Ya da daha doğru bir şekilde ifade edilecek olunursa, bu ikisinden birini seçmek sadece belli bir an ve belli bir ifade için geçerli olur ve bir sonraki an, bir sonraki ifadede diğerine kaymayı engelleyecek hiçbir şey yoktur Nietzsche'de. O her ne kadar bu kavramlar üzerinden düşünmemiş olsa da, ve bu kavramlar arasındaki ayrım, Nietzsche'nin ahlak üzerine görüşlerine uygulanamayacak olsa bile büyük ihtimalle, biz şimdi onun eleştirilerini anlayabilmek için, bu kavramların yardımına başvurabiliriz.

İmmoralizm - Amoralizm

Öncelikle bu iki kavram arasındaki farkı genel hatlarıyla kurmak gerekir: “Amoralizmde şüpheli argümanın sonucu, şüphe duyanın ‘amoralist’ olmasına yönelik eğilimine göndermede bulunur, çünkü onlar ‘ahlakı’ toptan bir bırakma kararı almışlardır, zira ‘ahlaki iddiaların doğru olduğuna inanmayı asla temellendiremeyeceğimize’ ve ‘herhangi bir ahlaki iddianın doğru olduğunu asla bilemeyeceğimize’ inanırlar. Ama ‘amoralizm’ ile ‘immoralizm’ birbiriyle karıştırılmamalıdır. Zira ‘amoralizm; ahlaki inançların tamamen yokluğu olduğuna ve / ya da ahlak teorisinin tamamen konu dışı ve önemsiz olduğuna dair açık inançtır’ (ve bu yüzden de ‘ahlakın varoluşu olası ve akla yatkın bile görülmez’); öte yandan, ‘immoralizm; ahlaki ilkeleri kabul etmeyen ve doğrudan ahlaka karşı çıkan bir sistemdir.’ [...] Başka bir deyişle, ‘amoralizm’ ahlakın varoluşunu reddeder, ‘immoralizm’ ise ahlaka karşı çıkar” (Baofu, 2011: 22). Bu iki kavram arasında yapılan bu ayrım hâlâ yetersizdir. Bu yetersizlik sadece Nietzsche'nin hangi ifadesinde bu kavramlarından hangisine yakın durduyuyla ilgili değil ancak bu iki kavramın birbirleriyle karıştırılacak kadar birbirlerine yakın anlamdaymış gibi anlaşılmasından ileri gelmektedir. Henüz şu türden soruların cevaplarının cevapsızlığı sadece Nietzsche'den kaynaklanmaz ama bu iki kavram arasındaki ayrımın belirsizliğinden de kaynaklanır: Nietzsche bir amoralist miydi? Nietzsche bir immoralist miydi? Ya da bu ikisi de değildi ama kendine has bir ahlak anlayışı mı vardı?⁴ Genellikle

⁴ “[...] Bunu akılda tutarak, Nietzsche'nin ahlaka (ya da daha doğru bir şekilde, Yahudi-Hıristiyan ahlakına) karşı kampanyasının artılarını ve eksilerini düşünmeye ve onun ahlak psikolojisine, özellikle ahlakın temeli olarak hınc (ya da *ressentiment*) kavramına geniş bir zaman ayırmak istiyorum. Nietzsche'nin bir ‘immoralist’ ya da ‘antimoralist’ olmadığını

Nietzsche ile birlikte anılan “immoralist” terimi -bu terimin Nietzsche için bir başlık olacak kadar önemli olduğu da göz önünde bulundurulurak-⁵ söz konusu Nietzsche olduğunda tam olarak neye karşılık gelir?⁶ Tüm bu ve bu türden sorularda tökezlenmemesi için öncelikle bu iki kavram arasındaki ayırım olabildiğince derinleştirilmelidir, eğer derinleşebiliyorsa.

Öncelikle basit ve tekil eylemler söz konusu olduğunda bu iki kavramın nasıl farklı göndermelerde bulunduğu açık kılınmalıdır. Bir eylemin amoral bir eylem olması, bu eylemin içeriğinin ahlaka uygunluğu ya da aykırılığı açısından bir değer taşımaması anlamına gelir. Yani eylemin ahlak açısından herhangi bir değer yargısına tekabül etmemesini ifade eder. Bir eylemin immoral bir eylem olması ise, bu eylemin içeriğinin geleneksel ya da söz konusu olan ahlak yapısına bir uygunsuzluğu, bir karşı çıkışı ifade eder. Söz konusu amoral olan ise ahlaka dair olan geçersizdir. Söz konusu immoral olan ise ahlaka dair olan kabul edilmez, dışlanır. Yani Nietzsche “benim ana ilkem: Ahlaki fenomenler yoktur, bu fenomenlerin sadece bir ahlaki yorumu vardır” (Nietzsche, 1968: 149) dediğinde amoral bir dünya tasvirine alttan alta işaret ederken,⁷ “yeni bir imge görür görmez, onu hemen bütün eski deneyimlerimizin yardımı ile kurarız; dürüst-

ama daha çok, oldukça farklı (ve tamamen ‘olumlayıcı’) bir etik anlayışını benimsediğini ortaya koymak istiyorum.” Solomon, 2003: 17.

⁵ Burada söz konusu olan “başlık” durumu *Der Wille zur Macht* (Güç İstenci) çalışması ile yakından ilgilidir: “Bu ‘tüm değerlerin yeniden değerlendirilmesi’ (*Umwertung aller Werte*) Nietzsche’nin yazılarında ilk kez ortaya çıkması için 1886’yı beklemek zorundadır. Bu ifade ilk kez aynı yılın yaz döneminde Nietzsche’nin not defterlerinin birinde o zamanlar ileride *Güç İstenci* (*Der Wille zur Macht*) adını alacağını düşündüğü çalışmasının alt başlığı olarak belirtilmiştir. İfade, 1888 yılının Ağustos’una kadar kitabın, ki o zaman binlerce sayfası yazılmıştır, alt başlığı olarak kalmıştır. Bu malzeme daha sonra Nietzsche’nin kızkardeşi tarafından Nietzsche’nin ölümünden sonra aynı başlıkla yayımlanmış kitapta yanlış yönlendirici bir şekilde yeniden düzenlenmiştir. Zira 1888 yılında Nietzsche aslında kendi teorik görüşlerini *Güç İstenci* başlığını taşıyacak tek bir kitapta sistemize etme girişimini bırakmıştı. Not defterlerini dört ayrı kitap oluşturacak şekilde doldurmaya başlamıştı. Bunlar; *The Antichrist*, *The Immoralist*, *We That Say Yes* ve *Dionysus* başlıklarını almıştır. Daha da önemlisi, bu dörtleme artık *Güç İstenci* olarak anılmayacak ama daha genel olan *Tüm Değerlerin Yeniden Değerlendirilmesi Girişimi* başlığı altında birleştirilecekti. En sonunda bu kitaplardan sadece *The Antichrist* çalışmasının yazıldığını biliyoruz.” Nabais, 2006: 99.

⁶ Burada Nietzsche’nin geleneksel ahlak anlayışlarına getirdiği eleştirel yorumlar ve ahlaka yönelik tutumu onu bir tür “eleştirel etik” ya da “yaratıcılık etiği” başlığı altında ele almaya da götürür. Konuyla ilgili olarak bkz. Cevzici, 2014: 294-312.

⁷ Şimdilik “insan – üstinsan” ayrımı bir kenarda tutularak düşünüldüğünde şu ifade de Nietzsche’nin bu işaret ettiği durumu pekiştirir. “İnsan bir hayvandır ve ahlakın geçersiz olduğu doğanın bir parçasıdır.” Brobjer, 2003: 65.

lüğümüzün, adaletimizin *derecesine bağlı olarak*. Ahlaki deneyimler dışında hiçbir deneyim yoktur, duyu algısı alanında bile” (Nietzsche, 2008: 114) dediğinde (eleştirel olarak) ise amoral bir dünya resminden daha çok, vurguyu törel olanın (Nietzsche burada törel derken ayrıca ayırmadığı için ahlaki olanı da kastettiği varsayılabilir) mevcudiyetine ve nüfuz etme gücüne yapar.

Söz konusu immoralizm olduğunda ise durum daha farklıdır.⁸ İmmoralizmde artık ahlaki olanın daha en baştan kabul edilen yokluğu üzerinden ilerleyen bir düşünme değil ancak ahlaki olanın yadsınması, dışarı atılması ya da içinin boşaltılması vardır. Örneğin Nietzsche “şimdiye kadar ki bütün etik sistemler o kadar aptalca ve o kadar doğa dışı ki eğer insanlığın üzerinde egemenlik kurmuş olsaydı, insanlık her bir kişide tamamen yok olurdu -hepsi aynı!” (Nietzsche, 2008: 28-29) ya da “ahlakın sorununu görmek ve göstermek, bu bana yeni ilkesel görev olarak görünmektedir. Bunun şimdiye kadarki ahlak felsefesinde yapılmış olduğunu sanmıyorum” (Nietzsche, 1968: 151) ya da “ahlak en az yeryüzündeki diğer her türlü şey gibi ‘ahlaksız’dır; Ahlakın kendisi bir tür ahlaksızlıktır” (Nietzsche, 1968: 172) dediğinde tam olarak immoral bir düşünmenin yapısına ve nasıl işlediğine dair örnek teşkil ediyordu. Bu anlamda söylenebilir ki Nietzsche'nin düşüncelerinde immoralizm ve amoralizm birbiri içine geçmiş olarak bulunur. O, aynı anda bunlardan hem ikisidir hem de ikisi de değildir. Nietzsche'nin düşüncelerinde amoral yanlar olduğu kadar immoral yanlar da vardır ve bunlar gerçekten de bazen neredeyse birbirinden ayırt edilemez şekilde⁹ Nietzsche'nin genel olarak ahlak eleştirisi-

⁸ İmmoralizme dair olarak ayrıca bkz. Guay, 2007: 55-88.

⁹ Ancak yine de bu yer yer ayırt edilemez olan iki öğenin (amoralizm ve immoralizm) arasındaki ayrımı gözden kaçırmamak Nietzsche'nin ahlak eleştirisine dair bir sonraki adımı etraflıca anlayabilmek, oturtabilmek için önemlidir. Nietzsche'nin immoral bir anlamda ahlak eleştirisi yaparken yine de ahlaka -başka tür, yaşamı yücelten bir ahlaka- yönelik olumlu (affirmative) tutumunun bir çelişki olmamasını tam da onun bu immoral ve amoral tutum arasında nerede durduğu sağlar. Bu anlamda bu iki kavram arasındaki benzerlik ve ayrımların farkında olmak önemlidir: “Ahlaksızlık, ahlaklılığın karşısında yer alan bir tavır olarak ahlak düşmanlığını anlatır. Ahlaki ödev, ilke ve kuralların, insanın insanlığını öldürdüğünü, insanı baskı altında tutup, onu köleleştirdiğini savunan ve bundan dolayı, ahlaka bütünüyle karşı çıkan, ahlaklılığa karşı kayıtsız kalan görüşe ya da geleneksel ahlak anlayışına karşı koyma tavrıdır. Nietzsche'nin ahlak anlayışını yukarıda ayrıntılı olarak ele aldıktan sonra, buradaki tanımlama ile karşılaştıracak olursak, onun ahlaka bakışının daha çok ‘geleneksel ahlak anlayışına karşı koyma tavrı’ tanımlamasına uygun olduğunu altını çizmekte fayda görüyoruz. Törelsizcilik ise, kabul edilmiş törenin yerine, yeni töreler koymak isteyen törece öğretilerin genel adıdır. Durmuş, oturmuş, herkeşce kabul

nin yapısını şekillendiren etmenlerdendir. Bu iki kavrama ilişkin açıklamalardan sonra Nietzsche'nin ahlak eleştirisinin temel yapısını belirleyen başka öğeler de vardır. Bunları da teker teker ele almak gerekir, kapsamlı bir Nietzsche çalışmasında. Bunlar öyle öğelerdir ki, bu bahsi edilen ilk iki öğenin (amoralizm ve immoralizm) arasındaki -benzerlik ya da farklılık ya da Nietzsche'nin düşüncelerinde bir ayrımsızlık açısından ele alınsın far- ketmez- ilişkiden daha güçlü bir etki gücüne sahiptir. Bunlar, en genel olarak (1) *ablaka yönelik bir tutum olarak eleştiri* (2) *ablaksızlığın içindeki ablak* ve (3) *yaşamın olumlanması* başlıkları altında ifade edilebilir. Tıpkı immora- lizm ve amoralizm kavramları arasındaki ilişki gibi bu üç öğe de Nietzsc- he'nin ahlaka dair söylemlerinin ve düşüncelerinin karakteristik yapısını belirler. Bu anlamda bu üç öğe, Nietzsche'nin ahlaka dair tüm ifadelerinin altında belirleyici etmen olarak mevcuttur. Ancak burada sayfa sayısı sı- nırlı olan bir makalede bu başlıkların hepsini kapsamak olanaksızdır. Bu yüzden bu üç öğe tek bir başlık altında *-ablaksızlığın içindeki ablak* başlığı altında- ele alınacaktır.

Ahlaksızlığın İçindeki Ahlak

Nietzsche'nin mevcut ahlak anlayışlarına dair eleştirel tutumunu şe- killendiren söylemlerden biri de onun ahlak ve ahlaksızlık arasında kurdu- ğu tersine korelasyondur.¹⁰ Nietzsche “en yüce değerler şimdiye kadar hep güç istencinin özel bir hâli olmuştur; ahlakın kendisi, ahlaksızlığın özel bir hâlidir” (Nietzsche, 1968: 217) ya da “ahlak dünyadaki diğer tüm şeyler kadar ‘ahlaksızdır’; Ahlakın kendisi bir ahlaksızlık biçimidir” (Ni- etzsche, 1968: 172) dediğinde ahlaka dair eleştirisinin yapısını şekillendir- meye başlar. Ahlakın bir tür ahlaksızlık olduğunu iddia etmek oldukça güçlü bir saldırdır zira ahlakın sadece içeriğindeki şu ya da bu alt öğeyi eleştirinin konusu haline getirmez ancak daha en baştan, tanımsal olarak ahlakın kendi asıl çerçevesine, formuna dair bir karşı çıkış sergiler. Ahla- kın kendisinde ahlak dışı olan bir şey vardır ve Nietzsche bunun tüm

edilmiş törelerin değiştirilmesini istemek ahlaksızlık sayıldığından ve esasen törelcilik, temelde bir tutuculuk, değişmezlik karakteri taşıdığından, yeni töreler getirmek isteyen töreci öğretilere törelsizci adı verilmiştir. Bu bakımdan törelsizcilik (immoralizm), töredışıcılık'la (amoralizm) karıştırılmıştır. Osmanlıca gayri ahlâkîlik, ahlaksızlık anlamında de- ğil, başka türlü ahlâklılık anlamındadır. Ahlaksızlık anlamına gelen Osmanlıca deyim lâ ahlâkîlik'tir.” Köse, 2008: 81-82.

¹⁰ Bu korelasyon üzerinden ilerleyen kapsamlı bir çalışma için bkz. Berkowitz, 2003.

gözden kaçtığını ya da kasıtlı olarak görmezden gerildiğini düşünür. Ahlak ve ahlaqsızlık arasındaki ilişki bir tür kategorik ve tanımsal zıtlık ya da birbirine karşıtlık ile kurulmaz zira ahlakın içinde bulunabilecek bir ahlaqsızlık vardır. Nietzsche “Ahlakın da, içinde ahlak dışı olanın her zaman mahkûm edildiği anlamda ahlak dışı olduğunu göstermek yeterlidir” (Nietzsche, 1968: 254) dediğinde tam olarak buna işaret eder (Bu, aynı zamanda ahlaqsızlığın içinde de bir tür ahlaklılık olabileceğinin olanağını en azından tanımsal olarak açar). Peki, bu nasıl olur? Yani ahlak nasıl bir tür ahlaqsızlık olur ya da daha doğru bir ifade ile ahlak ile ahlaqsızlık arasındaki ilişkiyi bir tür kati zıtlıktan uzaklaştıran şey nedir?

Nietzsche'nin bu konuyla ilgili birkaç sözünden en açıklayıcı olanını burada en baştan aktarmak uygun olacaktır. “Onun içinden birbirine karşıt olan ‘ahlaklı’ ve ‘ahlak dışı’ kavramlarının ortaya çıktığı psikolojik yanılığ şudur: ‘özgecil’, ‘bencil olmayan’, ‘fedakâr’ – bunların hepsi asılsızdır, uydurulmuştur” (Nietzsche, 1968: 413) Nietzsche görünen o ki bir eylemi ya da olayı “ahlaklı” veya “ahlaqsız” olarak yorumlamanın zemininde bir sorun görür. Elbette onun gördüğü bu sorun daha çok bir şeyin “kendiliğinden” ahlaklı ya da ahlaqsız olmasına dairdir.¹¹ Perspektivizm anlayışıyla¹² uyumlu bir şekilde Nietzsche “kendinde şey” fikrine hiç sıcak bakmaz. Söz konusu özellikle ahlak alanı olduğunda ahlak ve ahlaqsızlık arasında tamamen sınırları belli kocaman bir uçurum varmış ve bu iki öge her bir koşulda birbirlerinden kolaylıkla ayırt edilebilirmiş (çünkü zaten kendi doğaları gereği ayrı olduklarından dolayı) gibi bir yaklaşımı kabul etmez. O, amoral bir bakış açısı ile ahlakın nüfuz alanının ve içeriğinin sorgulanmasını ister ve kendisi de bunu yapmaya çalışır. Ahlak ve ahlaqsızlık arasındaki bu geçişliliğin ve zemin değişimi sebebi de tam olarak bu uğraştır.

Bu zemin değişimi, ahlaqsızlığı ahlakın ve ahlakı da ahlaqsızlığın içine getiren bir tür kayma, ufak ölçekli bir paradigma kayması gibidir. O kadar ki ahlaka dair tüm bakış açıları yeniden şekillenecek ve doğruluğu daha baştan kabul edilen birçok şey sorgulanmaya açılacak ve eski ve ahlausal açıdan çok uzun süredir oldukları gibi olan şeylere dair yeni bir yorum

¹¹ Nietzsche “ahlakın övdüğü tüm güdüler ve güçler bana öyle gözüküyor ki ahlakın karaladığı ve reddettiği şeylerle özsel olarak aynıdır” dediğinde bu durumu dile getirmektedir, bkz. Nietzsche, 1968: 202.

¹² Nietzsche'nin perspektivizm anlayışına dair olarak ayrıca bkz. Leiter, 2015: 211-222.

doğacaktır.¹³ Bu öyle bir değişimdir ki Nietzsche genellikle ahlaksızlık ile birlikte anılan birçok kavramı şimdi ahlak ile ilişkilendirerek ele alır. O, “ahlakın zaferi, aynı ‘ahlak dışı’ araçlarla kazanılır, tüm diğer zaferler gibi; güç, yalanlar, iftira, adaletsizlik” (Nietzsche, 1968: 171) ya da “eylemlerle ahlak yaratmak için oldukça ahlaksız olunmalıdır. Ahlakçının araçları bugüne kadar kullanılan en korkunç araçlardır; eylemde ahlaksızlığa cesaret gösteremeyen kişi her şeye uygundur ama bir ahlakçı olmaya uygun değildir” (Nietzsche, 1968: 214) dediğinde tam olarak bu türden bir zemin kaymasına işaret eder. Ahlak aslında ahlaksızlıktır ya da ahlaksızlıktan doğar¹⁴ çünkü ahlakın kendini kurması süreci baştan sona ahlaklı olan öğelerle değil ama (ya da aynı zamanda) ahlaksızlık olarak atfedilen öğelerle bezenmiştir.

Nietzsche hem Antik Yunan hem de Rönesans döneminde baskın olan ahlak anlayışlarının (bu ahlak anlayışları arasındaki değişimin ve uzlaşmadıkları noktaların da) farkında olduğundan onun için Kant’ın,¹⁵ faydacılığın ya da Hıristiyanlığın ortaya koyduğu ahlakın mutlak olarak “asıl” ya da “hakiki” ya da “en doğru” olarak atfedilmesi açık bir sorundu. Dahası, Nietzsche bu ahlak anlayışlarının toplumu ve insanı şekillendirirken

¹³ Nietzsche “*amacım*: [...] ahlaki olarak övülen her şeyin özünde ahlak dışı olan her şey ile nasıl benzer olduğunu ve ahlakın, her gelişiminde olduğu gibi, ahlak dışı araçlarla ve ahlak dışı amaçlarla nasıl olanaklı kılındığını; bir diğer taraftan, ahlak dışı diye kötülünen her şeyin, ekonomik olarak düşünüldüğünde, daha yüksek ve daha özsel olduğunu ve daha yüce bir hayat bütünlüğüne doğru bir gelişimin zorunlu olarak aynı zamanda ahlak dışı olan bir gelişimini gerektirdiğini göstermek” dediğinde ahlak ve ahlak dışı olana dair algı değişiminin ne denli önemli, kritik ve derin olduğuna da işaret etmektedir. Bkz. Friedrich Nietzsche, 1968: 155.

¹⁴ “Ahlaksızlığının eseri olarak ahlak. 1. Ahlak değerlerin egemenlik kazanması için, birçok ahlak dışı güç ve duygu ile desteklenmesi gerekir. 2. Ahlak değerlerin kökeni ahlak dışı duygular ve düşüncelerdir.” Nietzsche, 1968: 152.

¹⁵ Nietzsche’nin bu bağlamda Kant’a yönelik en açık eleştirisi şu satırlarda gelir: “‘İçimizde kategorik imparatif var’ gibi iddiaların değeri bir yana, soru hâlâ aynıdır: Böyle iddialar, kendisini ileri süren insanlar hakkında bize ne söyler? Onların yaratıcısını diğerlerinin gözünde haklı çıkarması gereken ahlaklar vardır ve onu sakinleştirmesi ve kendisiyle yetinmesine izin vermesini sağlaması gereken diğer ahlaklar vardır. O, bazı ahlakları intikam almak için kullanabilir, bazılarını da saklanmak için ve bazılarını da kendisini dönüştürmek ve uzaklara yerleştirmek için. Onların yaratıcısının unutmakta ona yardım edecek olan ahlaklar vardır ve onun -ya da ona dair bir şeyin- unutulmasını sağlayacak olan ahlaklar. Birçok ahlakçı güçlerini ve yaratıcı mizaçlarını insanlık üstünde denemek istemiştir; birçok başka ahlakçı da (hatta belki Kant’ın kendisi bile), ‘beni değerli kılan şey itaat edebilmemdir – ve tıpkı benim için böyle olduğu gibi, senin için de böyle *olmalıdır!*’ şeklinde kendi ahlaklarını açık bir şekilde ortaya koymak ister – kısacası, ahlak bile *duygulara dair bir işaret dilidir* sadece.” Nietzsche, 2002: 77.

kullandığı kavramlar ve bu kavramların bağlamlarından hiç de hoşnut değildi. Onun ahlak içinde bir ahlsızlık (ahlakın olumlu, pozitif, iyi olarak tanımlandığı sıfatların aslında insan için negatif bir yapıya sahip olması bağlamında)¹⁶ ve ahlsızlık içinde bir tür sistemleştirilmemiş ya da gözden kaçırılmış bir ahlak bulmasının temelinde onun bu görüşü yatar. O, bu kavram ve bu kavramların bağlamlarının bu ahlak anlayışları içinde bir değişim geçirdiğini görmekteydi: “Zulüm, trajik bir acıma olarak arılaştırılmıştır, öyle ki zulüm ismi yadsınır artık. Aynı şekilde cinsel aşk, *amour-passion* [aşk tutkusu] olarak; köle mizacı Hıristiyanca itaat olarak; perişanlık alçakgönüllülük olarak; *nervous sympaticus* patolojik durumu örneğin karamsarlık, Pascalcılık, ya da Carlycılık vs. olarak arılaştırılmıştır” (Nietzsche, 1968: 173).

Nietzsche burada özellikle Hıristiyanlığın; yaratmak istediği insan profili için bu insan profilini yaratmaya uygun bir ahlak anlayışı ortaya koyduğunu düşünür. Ancak bunun da ötesinde Nietzsche ahlaka dair yargıların en temelinde bir tür perspektivizme dayalı olduğunun önemini ve anlamının unutulmamasını ister ve bu yüzden de bunu sürekli farklı şekillerde hatırlatır. “Tek bir tür ahlaka yönelik istencin; bu türden olan ahlakın diğer türlerdeki [ahlaklar] üstünde bir tiranlık olduğu böylece kanıtlanmış olur: Bu, hükmeden türün [ahlakın] uğruna bir yıkım ya da düzleştirmedir (ister diğer türleri artık korkutucu bir şey olmaktan çıkarın ya da isterse onları faydalı kılın farketmez). ‘Köleliğin ortadan kaldırılması’ -sözde ‘insanın kıymeti’ adına yapılmış olan bir övgü olarak- aslında kökensel olarak farklı olan başka bir türün [ahlakın] yıkımıdır (-onun değerlerinin ve mutluluğunun temelini çürütülmesi-). Muhalif bir ırkın ya da sınıfın güçlü olduğu özellikler onun en korkunç, en kötü özellikleri olarak yorumlanır: Zira bize zarar verebilecekleri tam da bu özelliklerdir (-onun ‘erdemleri’ karalanır ve yeniden vaftiz edilir-)” (Nietzsche, 1968: 174).

Nietzsche bu anlamda hem mevcut ahlak anlayışlarına içerik açısın-

¹⁶ “Zira bugünün Avrupasının sürü insanı kendisinin izin verilebilir tek insan tipi olduğu görünüşünü ortaya koyuyor ve kendisini ehlileşmiş, uyumlu ve sürü için yararlı kılan karakteristik özellikleri hakiki insani erdemler olarak yüceltiyor: Yardımsızlık, iyi niyetli olma, nezaket, çalışkanlık, ölçülülük, alçak gönüllülük, hoşgörü ve acıma gibi. Ama insanların liderler ve önderler olmadan yapamayacaklarını düşündükleri durumlarda insanlar kendi başlarında olanın yerine akıllı sürü insanlarından oluşan bir yığına getirmeye çalışırlar durmadan: Bu, örneğin temsile dayalı tüm yapıların kökenidir.” Nietzsche, 2002: 86-87.

dan hem de genel olarak ahlak kavramına teorik olarak eleştiriler getirir. Onun bu eleştirilerinin bütünlüğünü tam olarak oturtmak için bu eleştirilerin karakteristik yapısını belirleyen son başlık da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu başlık ile birlikte Nietzsche'nin kendi kafasındaki ahlak anlayışı (ahlakın olmadığı bir ahlak ya da ahlaksızlığın ahlakı belki de) artık açık bir şekilde ortaya koyulmuş olacağından Nietzsche'nin eleştirileri de bütünlükçü bir şekilde kendi anlamını bulacaktır.

Sonuç: 21.Yüzyıl İnsanı, Nietzsche ve Ahlakın Olmadığı Ahlak

Nietzsche'nin ahlaka dair görüşlerini belirtmesi üzerinden neredeyse yüz elli sene geçti. Onun eserlerinin ardından ahlaka ve etiğe dair belki binlerce kitap ve makale yazıldı. Avrupa toplumu ve genel olarak dünya daha önce hiç görmediği büyüklükte ölçekte dünya savaşları, ekonomik krizler, teknoloji ve tıp alanında çığır açan gelişmeler vs. yaşadı. O kadar ki insan doğasına ve bununla doğrudan ilişkili olan her şeye dair tüm kabullerin, varsayımların sorgulandığı, hâlâ da sorgulanmakta olduğu bir dönemin içinde yaşıyor artık insanlık. Genetik mühendisliği ve biyo-mühendislik gibi alanlardaki gelişmelerin yarattığı insan ve hayvan arasındaki sınırın ontolojik yapısına dair tartışmalar, yapay zekâyâ yönelik araştırma ve gelişmelerin ilerlemesi, teknolojinin insanın yeteneklerini arttırması ve insanda aslında bulunmayan yetilerle donanmasındaki rolü, robotik öğelerle geliştirilmiş insan (enhanced human) konsepti vs. insanın bu dünyadaki varoluşunun anlamına dair düşünceleri farklı ve daha önce hiç bulunmadığı alanlara doğru genişletmekte, değişmektedir. Bu genişleme ve değişimden elbette “etik” ya da “ahlak” kavramları da kendi payına düşeni almaktan kaçamaz. Bu genişleme ve değişimin insanın yaşamına ve varoluşuna dair yarattığı sorunsal durum kendini etik ve ahlak gibi alanlarda da gösterir. Bu anlamda Nietzsche'nin ahlak üzerine görüş ve eleştirilerinin bugün 21.yy insanı ya da gelmekte olan 22.yy insanı için herhangi bir şey ifade edip edemeyeceği önemli bir yere sahiptir.

Ancak elbette burada daha baştan bir sorun ile karşılaşılır. “21.yy insanı” ya da “22.yy insanı” ile kastedilenin ne olduğudur bu sorun. Bu ifadelerin tam olarak neyi kastettiği belki de en çok biz “21.yy insanlarına” kapalı ve yabancıdır. Hegel'in ünlü “Minerva'nın baykuşu ancak hava karardıktan sonra uçar” ifadesi eğer “olayları ancak olup bittikten sonra

anlayabiliriz” anlamına geliyorsa, bu demektir ki bizim ne 21.yy insanı olarak kendimiz ne de gelmekte olduğunu gördüğümüz ve az çok hakkında sağlam tahminlerde bulunabildiğimiz 22.yy insanı için bu iki insanın da karakteri, doğası, varoluşu, yapısı üzerine söyleyeceğimiz tüm şeylerin işlevsiz ve anlamsız olma olasılığı vardır. Nasıl ki biz bugün 21.yy. insanı olarak olabildiğince çok veriye dayanarak ve bir sosyal bilim olan tarihe güvenerek bundan yüzlerce sene önce yaşamış olan insanları “Orta Çağ insanı”, “Rönesans insanı” ya da “Aydınlanma Çağı insanı” gibi tanımlıyorsak, bu anlamda buradan hareketle 21. ya da 22.yy. insanının ne olduğunu yazmak da bizden çok sonra yaşayacak olanların görevi olacaktır, belki de 24. ya da 25.yy insanının bir görevi. Bu anlamda “Nietzsche'nin Ahlak Üzerine 21.yy İnsanı Söyleyecek Neyi Kalmış Olabilir?” sorusu en başta kendi başına anlamsız gözükür çünkü 21.yy insanının kim olduğu daha belirlenmemiştir. Bunun cevabı “hiçbir şey” ya da “her şey” olabilir duruma göre. Bu, Nietzsche'nin ne kadar dinlenilmek istediği ya da henüz belirlenmemiş olan 21.yy insanının Nietzsche'ye ne kadar kulak vermek istediğine göre değişir.

Ancak her ne kadar 21.yy insanı bundan asırlar sonra belirlenecek ya da hiç belirlenemeyecek olsa bile, gelecekteki kuşakların asla 21.yy insanı yerine yapamayacağı bir şey var. Tıpkı Orta Çağ İnsanı'nın karakterini belirleyen 19.ve 20.yy insanının gerçekten Ortaçağ'da yaşamış olan birinin yerine asla yapamadığı şey gibi. Geriye doğru bakılarak görülen o dönemin gerçekten içinde yaşamış olmak. Bu anlamda şu an yaşayan 21.yy insanının 24. ya da 25.yy'da yaşayacak olan insana karşı avantajı tam da şimdi bu anda Nietzsche'nin ahlaka dair görüşlerini ve eleştirilerini ele alıp, düşünüp kendi yaşamında ve varoluşunda bunun ne türden bir yeri olduğuna karar vermektir. 25.yy insanı belki 21.yy insanının ahlakı nasıl düşündüğü ve yorumladığını belirleyecek etmen olabilir ancak bu ahlakı yaşayacak olan sadece ve sadece 21.yy insanıdır. Bu anlamda her bir 21.yy insanının yapacağı -ve yapılabilecek- tek şey Nietzsche'nin görüşleri ve eleştirileri eşliğinde kendi ahlak anlayışını yeniden sorgulamak ve düşündürmektir. Ahlak gerçekten en temelde Nietzsche'nin düşündüğü gibi bireydeki sürü içgüdüleri ile mi ilgilidir? (Nietzsche, 2008: 62, 114-115, 130-131, 183) Ya da öncelikle toplumun varlığının sürmesi için mevcut olan bir araç mıdır? (Nietzsche, 2005: 320)

Nietzsche'nin 150 sene önce eleştirdiği Hıristiyanlık ve Kilise'nin insanın yaşamına ve ahlak anlayışına dair etkisi ve Avrupa toplumlarının genel olarak ahlak anlayışı üzerindeki belirleyici rolü ne durumdadır?¹⁷ 21.yy'da tek tanrılı dinlerin; yaşama ve içinde yaşanılmakta olan dünyaya değer verilmesi bağlamında tutumu değişmiş midir?¹⁸ Arzu, sahip olma tutkusu, heyecan, güç, sevgi, intikam gibi şeyler söz konusu olduğunda 21.yy'da ahlak kendi bakış açısını hangi konumdan doğru şekillendirir?¹⁹ Bugün dürüstlük, acıma, minnettarlık, cinsel yaşam gibi öğelere toplumsal olarak yaklaşım ne türden -Nietzsche'nin ahlaksızlık içinde ahlak ve ahlak içinde ahlaksızlık bulması bağlamında ele alındığında- gerçekleşir?²⁰ Kutsallık ile ahlak arasında, ahlak ile din arasında ve en son olarak da kutsallık ile din arasındaki ilişkiyi insanlık nasıl kuruyor? Bu ilişkilerin şimdiki kurulma şekli ile Nietzsche'nin dönemindeki kurulma şekli arasında ne türden farklılıklar ve benzerlikler vardır?²¹ Ahlak ve ahlaka dair yargılar ne olursa olsunlar gerçekten kendi içinde hep bir tür yanlışlık mı içermek zorundadır?²² Herhangi bir ahlakın olanaklı olması için gerçekten bir insan doğasının belirlenmesine gerek var mıdır?

Nietzsche "sadece hiçbir geçmişi olmayan bir şey tanımlanabilir"

¹⁷ Bu durum, özellikle İsa ve havarilerinin ortaya koyduğu öğreti ile şu an mevcut olan Hıristiyanlık ve Kilise'nin ortaya koyduğu öğreti arasındaki zıtlık üzerinden -yine Nietzsche'nin işaret ettiği gibi- ele alınabilir: "Kilise tam olarak İsa'nın aksini vazzettiği ve havarilerine ona karşı mücadele etmesini öğütlediği şeydir." Nietzsche, 1968: 101.

¹⁸ Nietzsche, bu "tutum" bağlamında Yahudilik üzerine sözleri anımsanabilir: "Yahudiler o mucizevi şeyi başarmışlardır, değerlerin tersine çevrilmesini; bunun sayesinde yeryüzündeki yaşam birkaç bin yıldır yeni ve tehlikeli bir çekicilik kazandı: Onların peygamberleri; 'zengin', 'tanrısız', 'kötüçül', 'zorba', 'bedensel olan' olanı birleştirmiş, ilk kez 'dünya' kelimesinden bir hakaret türetmiştir: Yahudi halkın önemi değerlerin bu tersine çevrilmesinde yatar ('fakir' kelimesini 'kutsal' ve 'dost' için bir eşanlı kelime olarak kullanılmasını da içererek): *Ahlaktaki köle başkaldırısı* Yahudiler ile başlar." Nietzsche, 2002: 84.

¹⁹ "Heyecan, büyük arzu, güç tutkusu, sevgi, intikam, sahip olma güdüsü:- Ahlakçılar, ruhu bunlardan 'safaştırmak' için bunları yok etmek ve bunların kökünü kazımak ister." Nietzsche, 1968: 206.

²⁰ Nietzsche'nin mevcut ahlak anlayışlarında olumlu olarak kabul edilen bu türden öğelerin aslında olumsuz olduğuna yönelik görüşleri, bu türden eleştirilerin 21.yy'da ne gibi bir karşılığı olduğunun düşünülmesi için yeterlidir: (1) "Ahlakın bugüne kadar başardığı için derin bir minnettarlık: Ama bu artık sadece uğursuzluğa dönüşebilecek olan bir yükür! Dürüstlük biçimindeki ahlakın kendisi bizi ahlakı yadsımaya zorluyor Friedrich Nietzsche, *Will to Power*, 219; (2) "Cinsel yaşamı her türlü hor görmek, onun 'kirlili' olduğunu söyleyerek onu lekelemek yaşama karşı işlenmiş suçların en büyüğüdür -yaşamın kutsal ruhuna karşı işlenmiş asıl günahdır." Nietzsche, 2007a: 43.

²¹ Konuyla ilgili olarak bkz. Hoy, 1994: 255.

²² "Ahlak yalnızca belli fenomenlerin bir yorumlanmasıdır, ya da (daha doğru bir şekilde ifade edilecek olursa) bir yanlış yorumlanmasıdır." Nietzsche, 2007c: 183.

(Nietzsche, 2007b: 25-27) dediğinde insanın doğasının *tanımlanabilir* olmasının kapısını da kapatmıştı bir anlamda ve dahası onun için ahlaklılık düşüncesinin temel sorunu insanın bu tanımlanamaz yapısını kabul etmemesiydi. “Nietzsche için, ahlaklılığın kati belirleyici bir özelliği bizim tarih tarafından belirlenmemizi inkâr etmesiydi -sanki basit bir yanlış anlama ile değil de gelip geçiciliği ve acı çekmeyi aşmaya dair temel bir hırs ile, insan hayatı ve etik için mutlak olan ve tarihsel olmayan bir zemin talep eden bir hırs ile” (May, 2002: 22).

Peki, ya bugün? Bugün insanın doğasına dair tartışmaların geldiği son nokta nedir? Ya da insanlığa dair belirleyici bir yargıda bulunurken bilinen insanlık tarihinin rolü nedir? Peki, ya bilinmeyen insanlık tarihi? Oluşturulmuş insanlık tarihinin sayfaları arasından kayıp yok olmuş olan şeyler? Onlar ne olacak? İşte tüm bu ve bu tip soruları kendisine sorabilir 21.yy insanı, Nietzsche'nin eleştiri ve görüşlerini aklının bir köşesinde tutarak. Zira Nietzsche'nin söz konusu ahlak olduğunda yapmak istediği, insanların yapmasını istediği de tam olarak buydu: Ahlakın buyurduğu şeyleri öncelikle ve sürekli olarak eleştirel bir şekilde düşünmek, sorgulamaya tabi tutmak. O, diğer mevcut ahlak anlayışları arasında onlardan daha iyi ve gelişmiş bir ahlak ortaya koymakla hiçbir zaman gerçekten ilgilenmedi. Onun asıl ilgilendiği insanlık hangi yüzyılda yaşıyor olursa olsun, kendisine sunulan ahlakı hiçbir zaman doğrudan olduğu gibi hiç sorgulamadan kabul etmeyecek iradeyi göstermesi, hayatın değerine ya da değersizliğine yönelik yargı ve ifadelerin anlamlarını yine bu ifadelerin sahibi olan kişinin bunları düşünerek, kendi yaratımı olacak şekilde kurması ve yaşamın olumlanması. Bu anlamda Nietzsche'nin 21.yy ya da başka bir yüzyılın insanına söyleyecek hiçbir şeyi yoktur. O, söylenecek olan her şeyi zaten daha baştan her bir insanın kendisinin söyleyebilme yetisine sahip olmasını umar.

Bu anlamda 21.yy'ın sakinleri olarak bize düşen nedir? Sanırım en yalın hâliyle bir seçim yapmak. Bu seçim bir cevabı gerektirir. Her kişinin kendi başına cevaplaması gereken soruya; şu iki aşamadan oluşan tek bir soruya verilecek cevabı: Zerdüş'tün çınlayamadığı kulaklardan biri miyiz biz? Yoksa Nietzsche'nin o gelmesini dört gözle beklediği üstinsanlar olabildik mi?

Kaynaklar

- Acampora, C. D. & Pearson, K. A. (2011). *Nietzsche's 'Beyond Good and Evil': A Reader's Guide*. London: Continuum.
- Baofu, P. (2011). *Beyond Ethics to Post-Ethics: A Preface to a New Theory of Morality and Immorality*. North Carolina: Information Age Pub.
- Berkowitz, P. (2003). *Nietzsche: Bir Ablak Karşıtlım Etiği*. (Çev. E. Demirel). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Brobjer, T. H. (2003). Nietzsche's Affirmative Morality: An Ethics of Virtue. *Journal of Nietzsche Studies*, 26, 64-78.
- Cartwright, D. E. (1984). Kant, Schopenhauer, and Nietzsche on the Morality of Pity. *Journal of the History of Ideas*, 45 (1), 83-98.
- Cevizci, A. (2014). *Etik: Ablak Felsefesi*, İstanbul: Say Yayınları.
- Deleuze, G. 2002. *Nietzsche and Philosophy*. (Trans. H. Tomlinson). New York: Continuum.
- Dudley, W. (2002). *Hegel, Nietzsche, and Philosophy: Thinking Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Foot, P. (2002). *Moral Dilemmas: And Other Topics in Moral Philosophy*. New York: Oxford University Press.
- Foot, P. (2003). Nietzsche's Immoralism. *Nietzsche: Critical Assessments 3: On Morality and the Order of Rank*. (Eds. D. W. Conway & P. S. Groff). London: Routledge, 49-60.
- Guay, R. (2007). How To Be An Immoralist. *Nietzsche and Ethics*. (Ed. G. von Tevenar). Bern: Peter Lang, AG, 55-88.
- Hoy, D. C. (1994). Nietzsche, Hume, and the Genealogical Method. *Nietzsche, Genealogy, Morality: Essays on Nietzsche's On the Genealogy of Morals*. (Ed. R. Schacht). Berkeley: University of California Press, 251-268.
- Köse, D. (2008). *Nietzsche Felsefesi: Modernizm, Ablak ve İmmoralizm*. YL Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.
- Leiter, B. (2015). *Nietzsche on Morality*. New York: Routledge.
- May, S. (2002). *Nietzsche's Ethics and his War on 'Morality'*. New York: Oxford University Press.
- Nabais, N. (2006). *Nietzsche and the Metaphysics of the Tragic*. (Çev. M. Earl). New

York: Continuum.

Nietzsche, F. (1899). *The Case of Wagner, Nietzsche Contra Wagner, The Twilight of the Idols, The Antichrist*. (Trans. T. Common). London: T. Fisher Unwin.

Nietzsche, F. (1968). *Will to Power*. (Trans. W. Kaufmann & R. J. Hollingdale). New York: Random House Inc.

Nietzsche, F. (2002). *Beyond Good and Evil: Prelude to a Philosophy of the Future*. (Trans. J. Norman). New York: Cambridge University Press.

Nietzsche, F. (2005). *Human, All Too Human*. (Trans. R. J. Hollingdale). New York: Cambridge University Press.

Nietzsche, F. (2006). *Thus Spoke Zarathustra: A Book for All and None*. (Trans. A. Del Caro). New York: Cambridge University Press.

Nietzsche, F. (2007a). *Ecce Homo: How to Become What You Are*. (Trans. D. Large). New York: Oxford University Press.

Nietzsche, F. (2007b). *On the Geneology of Morality*. (Trans. C. Diethe). New York: Cambridge University Press.

Nietzsche, F. (2007c). *The Anti-Christ. Ecce Homo. Twilight of the Idols, and Other Writings*. (Trans. J. Norman). New York: Cambridge University Press.

Nietzsche, F. (2007d). *The Birth of Tragedy and Other Writings*. (Trans. R. Speirs). New York: Cambridge University Press.

Nietzsche, F. (2008). *Gay Science: With a Prelude in German Rhymes and an Appendix of Songs*. (Trans. J. Nauckhoff & A. Del Caro). New York: Cambridge University Press.

Nietzsche, F. (2015). *Daybreak: Thoughts on the Prejudices of Morality*. (Trans. R. J. Hollingdale). New York: Cambridge University Press.

Solomon, R. C. (2003). *Living with Nietzsche: What the Great "Immoralist" Has to Teach Us*. New York: Oxford University Press.

Öz: Bu makalede yapılması amaçlanan şey Nietzsche'nin kendi dönemindeki farklı ahlak anlayışlarına dair temel eleştirisini incelemektir. Bu eleştiri ile birlikte, karşılaşılan ahlaka dair doğrudan ya da metaforik olarak ifade edilen görüşlerin bütünlüklü bir şekilde anlaşılması amaçlanmıştır. Burada immoralizm

ve amoralizm kavramları arasındaki fark akılda tutularak Nietzsche'nin görüşleri yorumlanmıştır. Bu bahsedilen amaca paralel olarak Nietzsche'de bir tür ahlak anlayışı (ahlakın olmadığı bir ahlak anlayışı olarak belki de) olarak görülebilecek bir düşünmenin mevcut olup olmadığı araştırılmıştır. En son olarak da Nietzsche'nin ahlak üzerine görüşlerinin 21. yüzyıl ve gelmekte olan 22. yüzyıl insanı için bir değeri olup olmadığı, bu insan için geriye onun bu eleştirilerinden öğrenilecek bir şey kalıp kalmadığı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Nietzsche, ahlak, eleştiri, ahlaksızlık, immoralizm, amoralizm.

